

**TALABALARDA GENDERLIK ASOSIDA INTELEKTNI SHAKLLANTIRISHNING
PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK ASOSLARI**

Ro'zmetova Munisa Ma'ruf qizi

Nukus davlat pedagogika instituti doktoranti

munisaruzmetova63@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarda genderlik xususiyatlarini inobatga olgan holda intellektual salohiyatni shakllantirish masalasi tahlil qilingan. Intellectni rivojlantirish jarayonida individual psixologik xususiyatlar, ijtimoiy-madaniy omillar hamda ta'limiy muhitning ahamiyati ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, pedagogik texnologiyalar va metodik yondashuvlarni genderlik asosida moslashtirish orqali talabalarning tafakkur, ijodiylik va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari yoritiladi. Maqola oliy ta'lim tizimida ta'lim jarayonini individuallashtirish, gender tengligini ta'minlash va intellektual salohiyatni oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: genderlik, intellekt, talaba, ta'lim muhiti, shaxsiy rivojlanish, psixologik xususiyat, pedagogik texnologiya, metodik yondashuv.

Bugungi globallashuv va raqobat kuchayib borayotgan davrda ta'lim tizimi oldida nafaqat bilim berish, balki har bir shaxsning intellektual salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish vazifasi turibdi. Shaxsning intellektual rivojlanishida nafaqat biologik, balki genderlik, psixologik va ijtimoiy omillar ham muhim rol o'ynaydi. Ta'lim jarayonida gender farqlarini hisobga olish — bu nafaqat ijtimoiy tenglik masalasi, balki o'quv jarayonining samaradorligini oshiruvchi pedagogik vosita sifatida qaralmoqda.

Talabalarning intellektual salohiyatini rivojlantirishda ularning jinsga xos psixologik xususiyatlarini e'tiborga olish ta'lim sifatini yaxshilaydi. Masalan, qiz talabalarda ko'pincha emotsional-intuitiv fikrlash, ijtimoiy hamkorlik va kommunikativlik kuchli bo'lsa, yigit talabalarda mantiqiy-tahliliy fikrlash, tez qaror qabul qilish va muammoga tizimli yondashuv kuchli bo'ladi. Shu bois, ta'lim jarayonini bu xususiyatlarga moslashtirish ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Genderga xos tafovutlarni e'tiborga olish pedagogik jarayonda individual yondashuv tamoyilini kuchaytiradi. Natijada, har bir talabaning kuchli tomonlarini rivojlantirish, ularni ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllantirish imkoniyati yaratiladi.

Genderlik va intellekt tushunchasi

Genderlik — bu jamiyat tomonidan shakllangan ijtimoiy rollar, stereotiplar, kutishlar va qadriyatlar majmui bo'lib, u insonning shaxsiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Intellect esa insonning axborotni qabul qilish, tahlil qilish, qayta ishlash va yangi bilim

yaratish qobiliyatidir. Intellektual rivojlanish shaxsning kognitiv, emotsional va ijtimoiy jihatlarining uyg'un rivojlanishini taqozo etadi.

Genderlik va intellekt bir-biriga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ya'ni, jamiyatda erkak va ayollarga xos deb qaraladigan rollar ularning fikrlash uslubi, o'qishga bo'lgan munosabati, faoliyat tanlashida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois, oliy ta'lim tizimida intellektni rivojlantirishda genderlik omilini hisobga olish zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan biridir.

Talabalarda intellektni shakllantirishda genderlik xususiyatlarining ahamiyati.

Oliy ta'lim jarayonida har bir talabaning o'ziga xos psixologik xususiyatlari mavjud. Qiz talabalar ko'pincha ijtimoiy yo'nalgan, hamkorlikka moyil bo'lsa, yigit talabalar individual raqobatga, mantiqiy tahlilga ko'proq urg'u beradi. Bu xususiyatlarni inobatga olgan holda:

- ❖ Dars jarayonini moslashtirish;
- ❖ Ta'lim metodlarini genderga mos tanlash;
- ❖ Guruhli va individual yondashuvlarni uyg'unlashtirish;
- ❖ Talabalarining o'zini ifoda etish imkoniyatlarini kengaytirish zarur.

Masalan, muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan interaktiv mashg'ulotlarda yigit talabalar tahliliy qarorlar ishlab chiqishga moyil bo'lsa, qiz talabalar yechimni ijtimoiy jihatdan asoslashga intiladi. Bu esa o'zaro to'ldiruvchi hamkorlik muhitini yaratadi.

Genderlik asosida intellektni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari.

Genderga mos intellektual rivojlanish quyidagi yo'llar bilan ta'minlanadi:

1. Pedagogik texnologiyalarni moslashtirish – ya'ni, dars uslublarida ko'rgazmalilik, muammoli ta'lim, ijodiy topshiriqlar, raqobat va hamkorlik elementlarini uyg'unlashtirish.
2. Kognitiv uslublarni hisobga olish – vizual, audial va kinestetik ta'lim uslublarini gender farqlariga mos tanlash
3. Psixologik qulay muhit yaratish – stereotiplardan xoli, gender tengligi ta'minlangan o'quv muhiti talabalarda erkin fikrlashni rag'batlantiradi.
4. Motivatsiyani oshirish – qiz talabalar uchun ijtimoiy e'tirof, yigit talabalar uchun natijadorlik va raqobat omillaridan samarali foydalanish

Tadqiqotlar va amaliy tajriba

So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, genderlik xususiyatlarini hisobga olgan holda dars jarayonini tashkil etish o'quv samaradorligini 20–30% gacha oshiradi. Bundan tashqari, bu yondashuv talabalarda:

- mustaqil fikrlash,
- liderlik ko'nikmalari,
- ijodiy yondashuv va
- o'zini anglashi kabi sifatlarning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston oliy ta'lim tizimida ham gender tengligini ta'minlash va individual yondashuvga asoslangan o'qitish tizimlari bosqichma-bosqich yo'lga qo'yilmoqda. Xulosa o'rnida shuni aytishimiz kerakki, genderlik xususiyatlarini inobatga olgan holda intellektni shakllantirish — bu zamonaviy ta'limning muhim strategik yo'nalishlaridan biridir. Bu yondashuv:

- ✓ *har bir talabaning individual imkoniyatlarini ro'yobga chiqaradi,*
- ✓ *ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi,*
- ✓ *shaxsiy va kasbiy rivojlanishga zamin yaratadi.*

Pedagogik texnologiyalarni gender asosida moslashtirish, psixologik qulay muhit yaratish va motivatsiyani kuchaytirish orqali talabalarning intellektual salohiyatini yuksaltirish mumkin. Bu esa ularning kelajakda raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vygotsky L.S. *Mind in Society*. Harvard University Press, 1978.
2. Gardner H. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books, 1983.
3. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta'lim tizimini rivojlantirish to'g'risida”gi qarorlar*
4. Piaget J. *The Psychology of Intelligence*. Routledge, 2001.
5. *Psixologiya va pedagogika bo'yicha zamonaviy tadqiqotlar to'plami*.
6. *Gender psixologiyasi bo'yicha xalqaro konferensiya materiallari*, 2022.